

највише да је дошао до тако огромног општег полета тек у последњим десетинама српске државе, кад је с једне стране настала потреба за исплату големих сума у новцу од веће вредности, а с друге стране за подмиривање живахних местних потреба у ситном новцу. По томе до сада познати српски новци, по њиховој вредности, налазе се тако рећи на средини. У осталом, пошто трговина готово искључиво беше у рукама Дубровчана, то се ови служише својим новцима а на име млетачким дукатима и тако је постало излишно ковање српских златних новаца (осим за времена Милутина и Душана), тим пре, што ковање сребрних новаца, због богатства српских рудника, беше од велике користи владаоцу или управо држави. Да су пак и српски новци често више за међународни саобраћај него за посредовање унутрашњег обрта служили, види се већ и отуда, што је на њима поред српскога био често и латински натпис, а то без сумње беше због италијанских трговаца.

Стари споменици помињу множину разних страних и домаћих новаца, који беху у обрту на земљишту српске државе. Изузимајући можда само један једини, сви остали новци имају стране а махом италијанске и грчке називе. Ми ћемо овде само неке поменути. Већ је често било говора о перпери. Нећемо испитивати прави значај „перпере“ и да ли је некад у обрту била као прави ковни новац. Толико је извесно, да је динар у Србији, а нарочито у оно доба, из кога већ имамо верних података, био само рачунска једицица, и да перпера као новац није постојала. Ма колико да се мењала вредност динара, перпера је вредила 12 сребрних динара. И овај израз „динар“ био је само рачунска вредност, али је представљао и изванредан и одређен сребрни новац, који је по времену мењао своју тежину и чистоћу (легуру). И заиста налазимо, да се изрази перпера и динар најчешће употребљавају у рачунању; на пример да се толико и толико перпера исплате у динарима. Пошто је перпера свакад имала 12 динара, и како је међутим познато било, колико перпера иду на једну јединицу тежине, те је тиме и сума била одређена. Јединица тежине за новац беше „литра“, која је од прилике тешка била 288 данашњих грамова. Према промени вредности сребра, мењала се и садржина литре у перперама; и то од почетка 13-га до половине XV-га века скочила је од 12 на 22. Око 1350 године, дакле на скоро после Душанова зацарења, имала је литра 16 перпера. Делови перпере и динара беху: 1 перпера = 12 тешких динара; 1 тежак динар = 2 полутине; 1 полутина = 2 солда; 1 солдо = 8 малих динара. Ови последњи јамачно беху бакрени новац, а сви остали сребрни.

У Млецима и градовима далматинскога приморја беше уобичајена још и друга новчана основа, која се помиње и у српским споменицима. По овој долазило је 20 перпера на литру. Нећемо се даље упуштати у детаљну поделу, но само још толико помињемо, да су две перпере чиниле један млетачки дукат.

У Србији је ковање новаца свакад било искључиво право владаочево; али владоци нису сами ковали новце, већ су тај посао поверавали приватним златарима. Међу тим, да би се отклониле злоупотребе и преваре, то су ти златари могли само у градовима становати, где су стајали под непосредним надзором градског управитеља. Видели смо како ужасно кажњена беху она места, која су уз пркос законима, који стоје, примала такве златаре; а ови, ако се ван одређених им места у другим местима настанише, беху живи спаљени. При свем том у 14-ом веку беше врло много лажних новаца у обрту, а није невероватно, да су и сами владоци у многим случајевима лаћали